

MARIAN HARIUC*

ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ ÎN FAȚA PROVOCĂRILOR POST-STALINISMULUI

Introducere

Contextul politic creat de dispariția lui Stalin din 1953 și primele semne ale „dezghețului” ideologic au modificat raporturile de putere din interiorul mediului academic românesc. Evoluția regimului comunist în intervalul anilor 1953-1956 oferă o serie de argumente cu privire la direcțiile trasate de Putere în contextul relaxării presiunilor exercitate de conducerea sovietică. În spațiul istoriografiei, „dezghețul” ideologic se manifestă printr-o libertate relativă acordată istoricilor, înțelesă mai degrabă prin exprimarea erorilor produse în anii anteriori. Excesul de autoritate al grupului istoricilor propagandiști coordonați de Mihail Roller devine în scurt timp principalul responsabil pentru regresul științei istorice. Semnele de restrângere a influenței deținute de cel ce dirijase istoriografia românească după model sovietic nu au însemnat totodată și înlăturarea lui totală din structurile de conducere.

Pe fondul schimbărilor produse, dezorientarea manifestată de către liderii comuniști a produs o serie de consecințe și în mediul academic. Astfel că, într-o primă fază, atenția noastră se concentrează asupra rolului deținut de structurile instituționale în distanțarea de logica stalinismului. Mai precis, analiza se bazează pe stabilirea peisajului în care se produce înlăturarea treptată din mediul istoriografic a grupului de istorici care reprezentaseră vocea Puterii în anii stalinismului, în paralel cu ascensiunea cercetătorilor istorici de prestigiu – cei mai mulți de formație intelectuală interbelică – în structurile de conducere ale Academiei RPR. Din acest punct de vedere, susținem ideea că această restabilire a raporturilor dintre Putere și elita intelectuală a condus la o nouă conjunctură, care explică traiectoriile diferite pe care specialiștii le-au adoptat în cursul revenirii la profesionalism și, îndeosebi, în contextul coagulării „discursului național”.

În acest sens, analiza noastră se focalizează asupra modului de acțiune a istoricului Andrei Oțetea din funcțiile cu autoritate pe care le primește în perioada imediat următoare celui de-al II-lea Congres al PMR din decembrie 1955. Mai precis, ne referim la cele de director al Institutului de Istorie al Academiei RPR și de responsabil al elaborării Tratatului de *Istoria României*.

Statutul lui Andrei Oțetea în anii de vârf ai stalinismului reprezintă un argument notabil care contribuie la explicarea ascensiunii sale în structurile academice începând cu 1955. Totodată, momentul este relevant și în preocupările sale istoriografice, ceea ce

---

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

îl menține în atenția autorităților conducătoare și a șefilor ideologiei. Fiind unul dintre puținii specialiști care s-au apropiat – ce-i drept, sporadic – de concepția materialistă asupra istoriei, Andrei Oțetea devine, în special după marginalizarea istoricilor de factură rolleristă, unul dintre reperatele intelectuale în „materialismul istoric”. În aceste condiții, preferăm ca în analiza ascensiunii profesionale a istoricului Andrei Oțetea și a aportului în declinul istoricilor staliști conduși de Mihail Roller, cum a fost în cazul lui Solomon Știrbu, să ne concentrăm mai degrabă asupra argumentelor care explică dobândirea unei autorități instituționale, și mai puțin asupra rolului de „tovarăș de drum” al comuniștilor.

În analiza noastră am preferat ca acest subiect să fie tratat dintr-o dublă perspectivă: una simbolică, în care se plasează circulația ideilor și a viziunilor emise de agenții intelectuali și una vizibilă, prin modul de acțiune într-un cadru instituțional, ambele fiind însă dependente de conjuncturile politice și interesele profesionale. Totodată, interesul nostru se orientează într-o anumită măsură și asupra conflictului de viziune existent în rândul istoricilor, ceea ce conduce la schimbarea raportului de forțe, la coagularea unor noi grupuri în jurul Puterii și, ulterior, la stabilirea priorităților în activitatea istoriografică. Astfel, prin demersul nostru ne propunem să demonstrăm că traiectoriile istoriografiei românești din anii relaxării ideologice nu au reprezentat simple consecințe ale unor directive interne ori ale conjuncturilor externe. Cadrul instituțional în care rolul științei istorice este reevaluat, raporturile cunoaștere-ideologie-putere și conduita istoricilor profesioniști prevalează în tentativele de a stabili noi explicații pentru dificultățile despărțirii de modelul stalinist.

Cadrul instituțional al *destinderii* în mediul istoriografic

Plecând de la premisa că Statul este principalul producător de instrumente necesare construcției realității sociale, slăbiciunea structurilor acestuia a condus la un scenariu bine definit, în care toate operațiunile realizate au constat în *riturile de instituție*¹. Astfel, despărțirea de rigorile staliniste nu a beneficiat efectiv de o pregătire concomitentă a instituțiilor intelectuale. Deciziile luate în spațiul academic au reprezentat expresia imperativelor politice, în timp ce declinul principalilor exponenți ai viziunii staliniste a fost suplinit de noile ingerințe, care vizau aceeași „ortodoxie” ideologică. Constrângerile exercitate de Stat s-au impus într-un ritm accelerat în câmpul intelectual și au amenințat serios un anumit tip de activitate intelectuală și un anumit tip de intelectuali². În contextul relaxării ideologice, au fost create, fie și pentru perioade mai reduse de timp, spații mult mai largi în mediul intelectual – în acest caz, al istoricilor –, fapt ce a permis intensificarea interesului pentru profesionalism, precum și relații de apropiere între convingerile personale și discursul științific³.

Noua politică de regândire a relației conducerii de partid cu mediul intelectual, demarată pe fondul deciziilor Congresului al II-lea al PMR, a implicat o serie de responsabilități specifice ambelor spații. Destinderea relației Partid-intelectuali a presupus, într-o oarecare măsură, *negocierea* sau *schimbul*, în limitele unor „reguli ale jocului”, adică în cadrele noului curs ideologic. Raportul depinde într-o măsură

¹ Pierre Bourdieu, *Sur l'État: cours au Collège de France (1989-1992)*, Éditions Raisons d'Agir, Éditions du Seuil, 2012, p. 266.

² *Ibidem*, p. 350.

³ Stan Stoica, *Istoriografia românească între imperativele ideologice și rigorile profesionale: 1953-1965*, București, Editura Meronia, 2012, p. 211.

considerabilă de caracteristicile conjuncturilor în care se desfășoară acest proces și care influențează îndeosebi dinamica și stabilitatea acestuia⁴. În acest caz, un aspect de reținut rezidă în adaptabilitatea sau gradul de autonomie de care istoricii dispun în raport cu regimul. Importanța acestei flexibilități reprezintă un indiciu relevant al centralismului, mai mult sau mai puțin excesiv într-un sistem dat, în raport cu câmpul strategic al membrilor. Cu toate că, și în acest caz, centralismul a funcționat, iar istoricii au fost dependenți de deciziile autorităților politice, manifestarea unui anumit grad de autonomie, începând cu mijlocul anilor 1950, contrazice subordonarea totală a istoriografiei și sugerează apariția unor culoare ce puteau genera autoritatea⁵. Prin acest argument se poate explica libertatea de care au beneficiat istoricii cu prestigiu, promovați de regim în funcții de conducere academică, însă autonomia creată nu a presupus, totodată, și însușirea necondiționată a unui limbaj marxist-leninist.

În mod cert, existența unor nume de prestigiu în proximitatea puterii, chiar și după represiunea antiintelectuală din primii ani ai celui de-al șaselea deceniu, a servit ca premisă a conflictului din spațiul intelectual. Prea puțini dintre aceștia și-au însușit o metodă marxistă care să rezoneze cu ingerințele ideologice, fapt ce a atras aversiunea celor delegați de Partid pentru a conduce activitatea științifică din instituțiile academice pe căi dictate de interesul puterii. Spre exemplu, într-un raport referitor la activitatea Institutului de Istorie din Cluj din 1953, Constantin Daicoviciu era acuzat că, odată cu venirea comuniștilor în prim-planul vieții politice românești, nu a mai publicat nici o lucrare din care să reiasă clar revizuirea viziunii intelectualului asupra trecutului poporului român. Mai mult, principala sa lucrare, *Transilvania în antichitate*, a fost publicată doar în limbile franceză și italiană și conținea opinii incompatibile cu exigențele marxism-leninismului dictat în ritm stalinist⁶.

Coordonate ale conflictului: istoricii staliști și noii specialiști ai regimului

Primele semnale care au anunțat conflictul din interiorul spațiului istoriografiei românești s-au făcut vizibile în toamna anului 1954. Pe fondul nemulțumirilor manifestate de un grup de istorici, Leonte Răutu a primit un memoriu compus din șapte puncte, în care era rezumată situația problematică a acestei discipline. În scurt timp, vestea a ajuns până la „dirigitorul” ideologiei, Iosif Chișinevschi, ceea ce a constituit obiectul criticilor la adresa lui Mihail Roller⁷. Principalele acuzații cuprinse în memoriu vizau cazul revistei de istorie a Academiei RPR – „Studii” –, acolo unde, se pare, comitetul de redacție a fost transformat de către responsabilul său într-un instrument prin intermediul căruia erau impuse unele decizii la nivel academic.

Următorul an a reprezentat momentul în care Roller este înlăturat din funcțiile de conducere, care i-au permis în ultimii ani să-și extindă un control acerb asupra instituțiilor de cultură și cercetare: cea de adjunct al Secției de Propagandă și Agitație, precum și cea de vicepreședinte al Secțiunii de Științe Istorice a Academiei RPR. În schimb, instrumentul Partidului a primit misiunea de a conduce Institutul de Istorie a Partidului

⁴ Erhard Friedberg, *Le pouvoir et la règle: dynamiques de l'action organisée*, Paris, Édition du Seuil, 1993, p. 132.

⁵ *Ibidem*, p. 271.

⁶ *Despre activitatea Institutului de Istorie din Cluj*, în „Studii. Revistă de istorie și filosofie”, anul VI, aprilie-iunie 1953, p. 36.

⁷ Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea, *Mihail Roller (1908-1958). O scurtă biografie*, în *Identitate, social și cotidian în România comunistă*, „Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România”, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 55.

de pe lângă CC al PMR, alături de unul dintre „ilegaliștii” cunoscuți ai conducerii, Constantin Pârvulescu, vechiul comunist îndeplinind mai degrabă o funcție onorifică⁸.

Declanșarea disensiunilor dintre grupul rollerist și noii istorici promovați de Partidul Muncitoresc Român este descrisă de Gheorghe Zane⁹, sub înțelesul degradării unei atmosfere prielnice mediului academic: „ignorant și obraznic [Mihail Roller], a intrat repede în conflict cu tovarășii săi de partid, Petre Constantinescu-Iași, Vasile Maciu, Andrei Oțetea; ședințele de consiliu se transformaseră într-o arenă de injurii și strigăte. Spectacolul dat de oamenii noului regim, instalați în casa lui Iorga, era dezgustător și lucrul în colective, care putea fi bun, era influențat, căci nimeni în această atmosferă nu găsea voia bună indispensabilă muncii științifice”¹⁰. Acest cadru contravenea principalelor caracteristici ale regimului din primul deceniu de conducere, specifice atât pentru învățământul superior, cât și pentru cercetare. Pentru ultima dintre acestea a existat o preocupare deosebită, în scopul construirii unei noi generații de cadre tinere, supuse direcțiilor tratate de Partidul-unic și pregătite să-și însușească concepția marxist-leninistă¹¹.

Implicarea masivă a lui Roller în activitățile ambelor institut care se ocupau cu scrierea istoriei era dezbătută în ședințele secției de Propagandă și Agitație de către intelectuali precum rectorul Universității Bolyai din Cluj, Ladislau Bányai, din care rezulta ignoranța lui Roller față de implicarea specialiștilor în anumite epoci. Totodată, semnele schimbării erau anunțate de către decanul Facultății de Istorie din București, Florența Rusu¹², prin ridicarea problemei angajaților, afirmând că „porțile Institutului sunt închise pentru tinerii cercetători, oameni care pot fi devotați Partidului”, în timp ce istoricii în vârstă „ocupă locuri în Institut, în detrimentul celor tineri, pe motivul că nu sunt nume răsunătoare”. Mai mult decât atât, majoritatea angajaților de la Institut ocupau locuri și în catedrele universitare¹³. Conflictul deja cunoscut dintre Roller și Vasile Maciu¹⁴ era adus în discuție de Alexandru Vianu, întrucât acest caz era un exemplu ce proba privilegiile de care se bucurau cei care își realizaseră studiile în URSS în raporturile cu Partidul. Totodată, Vianu amintea de frica istoricilor de a-l contrazice pe Roller. Referitor la activitatea redusă a cercetătorilor, „este destul de condamnat faptul că noi după 10 ani de la eliberare nu avem o lucrare istorică? Nu este condamnat că nu există o comisie care să revizuiască manualul de istorie pentru cursurile medii?”¹⁵

Divulgarea abuzurilor săvârșite de Roller l-a inclus și pe subalternul său, Solomon Știrbu, acuzat pentru contribuțiile sale istoriografice de o foarte slabă valoare științifică și mai ales pentru faptul că promova interpretări nesuținute de vreo bază documentară.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

⁹ Gheorghe Zane a fost reținut și închis în anii 1947-1948 și 1952-1953, după eliberare fiind angajat bibliotecar la Academia Română, apoi consilier la Institutul de Istorie „N. Iorga”, pe urmă șef de secție la Institutul de cercetări economice. Devine membru corespondent (1965), apoi titular (1974) al Academiei, dar și membru al PMR (1961). Vezi Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, volumul II, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 239.

¹⁰ Gheorghe Zane, *Memorii: 1939-1974*, București, Editura Expert, s.a, p. 175-176.

¹¹ *Ibidem*, p. 227.

¹² Activistă de partid, transformată brusc într-un cadru universitar după câțiva ani petrecuți la școlile ideologice ale PMR, Florența Rusu ajunge să ocupe funcția de decan al Facultății de Istorie în intervalul 1953-1955. Vezi Stan Stoica, *op. cit.*, p. 241-242.

¹³ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 61/1954, f. 1-7.

¹⁴ Director al Arhivelor Statului (1953-1956), membru corespondent al Academiei (1963), decan al Facultății de Istorie (1957-1959). Vezi Ovidiu Bozgan, *Din istoricul Facultății de Istorie din București în perioada 1948-1960*, în *AUB, Istorie*, anul XXXIX, 1990, p. 97.

¹⁵ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 61/1954, f. 18-19.

Dintre acestea, poate cele mai aprinse discuții erau suscitade de problema anului 1877 și de pozițiile luate de Solomon Știrbu, conform cărora burghezia românească s-ar fi opus actului de independență a statului român. În acest context, istoricul de partid afirma: „Eu vreau să spun că cunosc istoria, că pe mine nu m-a făcut istoric tov. Roller, ci partidul” (sic!)¹⁶. Potrivit lui Daicoviciu, atmosfera creată în breasla istoricilor demonstra reperкусиunile amestecului lui Roller în „bucătăria” unor lucrări și îndeosebi a temperamentului acestuia, care demoraliza membrii Institutului¹⁷.

Începând cu 1955, și mai ales după Congresul al II-lea al PMR de la finalul aceluiași an, institutul care se ocupa cu scrierea istoriei Partidului – înființat în aprilie 1951, în urma deciziei Secretariatului CC al PMR – a suferit o serie de modificări organizatorice menite să contribuie la îndeplinirea planului istoriografic stabilit de conducerea politică, precum și la elaborarea proiectului manualului de istorie a Partidului. Au avut loc propuneri pentru lărgirea Comitetului Științific de Istorie a Partidului; pe lângă liderii de partid figurau nume precum Silviu Brucan (redactor-șef adjunct al ziarului „Scânteia”), Victor Chereșeșiu (directorul Institutului de Istorie al Academiei), Mihail Frunză (redactor-șef adjunct al revistei „Lupta de clasă”) sau Solomon Știrbu (profesor la Școala Superioară de Științe Sociale „A. A. Jdanov”)¹⁸. Declinul celui care dictase ritmul istoriografiei de sorginte stalinistă era evident și în această instituție. Principalele problemele erau legate de lipsa unei periodizări a istoriei mișcării muncitorești și a istoriei Partidului Comunist, întrucât dezbaterile de până atunci au fost monopolizate, de regulă, de către Mihail Roller și de preconcepțiile sale asupra trecutului. Astfel, Clara Mihailovici, unul dintre membrii comitetului și primul director al Institutului de Istorie a Partidului (1951-1954), remarcă faptul că, potrivit perspectivei rolleriste, mișcarea muncitorească din spațiul românesc începuse în 1821, argument susținut în ședința Consiliului științific din cadrul Institutului, pentru simplul motiv că pe „Cortina Teatrului Mare din Moscova sunt înscrise anii 1821-1905-1912”¹⁹. Pe acest fond, conducerea comunistă viza o apropiere între Institutul supus direct Partidului și cel care ținea de Academie, întrucât, în primul dintre acestea, se constata lipsa unor specialiști capabili să ofere explicații științifice care să rezoneze cu ideologia marxist-leninistă.

Scenariul despărțirii de Roller a necesitat pregătirea unei atmosfere prielnice, menite să sugereze o presiune „de jos”, ceea ce făcea inevitabilă intervenția Partidului în reglementarea situației. Congresul al II-lea al PMR din decembrie 1955 a reprezentat momentul propice în cadrul căruia s-a dorit crearea unei bariere științifice clare între istoria națională ca obiect de studiu și cea a Partidului, ultima dintre acestea presupunând un grad mai ridicat de rigurozitate în interpretarea trecutului. Astfel, strategia de exercitare a autorității rolleriste la nivel instituțional a fost identificată și „înfierată” până în zona inferioară a activității academice. Cumulul de funcții devenea o trăsătură a erorilor produse în trecut, presiunile existente în interiorul instituțiilor erau recunoscute și puse pe seama lipsei unei alternative a discursului, în timp ce peisajul editorial beneficia de o autonomie mai mare în comparație cu situația din anii anteriori, când principala revistă de istorie a Academiei – „Studii” – devenise un instrument de exercitare a monopolului rollerist²⁰.

¹⁶ *Ibidem*, f. 26.

¹⁷ *Ibidem*, f. 32.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 29/1955, f. 16.

¹⁹ *Ibidem*, f. 30-37.

²⁰ Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, Iași, Editura Albatros, 2003, p. 47-112.

Realizarea unui memoriu cu privire la situația istoriografiei românești le-a revenit lui Andrei Oțetea, Constantin Daicoviciu și Barbu Cămpina, după ce au avut loc mai multe „dezertări”, dintre care s-au remarcat Emil Condurachi, David Prodan și Vasile Maciu. Materialul a fost destinat să reprezinte un adevărat rechizitoriu la adresa celor care ar fi formulat directive eronate cu privire la cercetarea istorică, și anume Petre Constantinescu-Iași și Mihail Roller²¹. Dintre responsabilii elaborării memoriului, Andrei Oțetea mai adoptase poziții asemănătoare și în trecut, din funcția de șef al Catedrei de Istorie Universală: în 1953, când decanul Gheorghe Ștefan fusese înlocuit cu o activistă de partid, Florența Rusu, iar postul de asistent la Catedra de Istorie Universală Contemporană fusese ocupat de Sașa Mușat, un pretins absolvent al Facultății de Istorie din Cluj. În acest context, istoricul sibian a reprezentat prima voce în atitudinile de nemulțumire ale istoricilor cu experiență față de prezența unor astfel de persoane în „frontul istoriografic”²². Mai mult, istoricul se pare că a încercat chiar să pună presiuni pe lângă șefii ideologici în scopul eliberării lui Gheorghe Brătianu și a reprimării sale în spațiul intelectual, după exemplul lui Petre P. Panaitescu; poziție care, în cele din urmă, nu a avut parte de urmări negative în ascensiunea sa²³, întrucât chiar Roller se pare că insistase pe lângă liderii din fruntea Partidului ca istorici precum P. P. Panaitescu sau Vladimir Dumitrescu să fie eliberați și reintegrați în viața științifică²⁴. Dorința lui Oțetea ca marele istoric consacrat în perioada interbelică să fie readus în activitatea istoriografică rezida, cel mai probabil, în relația profesională apropiată dintre cei doi universitari, îndeosebi în perioada petrecută la Iași²⁵.

Anul condamnării cultului stalinist a adus o nouă lovitură pentru Roller. Memoriul în care era descrisă situația istoriografiei românești a ajuns în mâinile lui Gheorghiu-Dej, documentul purtând semnăturile lui Andrei Oțetea, Constantin Daicoviciu și Barbu Cămpina. De această dată, acuzațiile au vizat probleme mult mai grave ce atingeau atât aspecte legate de viziunea regimului, cât și erorile științifice ce purtau numele lui Roller²⁶. Memoriul a primit titlul *În legătură cu fenomene care înfrânează activitatea istoricilor români*, fiind întocmit la cererea șefului Secției de Știință și Cultura a CC, Pavel Țugui. Momentul schimbă traiectoria multor istorici, inclusiv a celor care nu beneficiaseră de o imagine pozitivă construită de regim sau care avuseseră contact cu ideile și organizațiile legionare, precum Ion Nestor²⁷.

Evenimentele din Ungaria au readus în discuție problema Ardealului printre istoricii români. Mai precis, beneficiind de un nou context, tema referitoare la participarea statului român la „războiul imperialist” din 1914-1918 a revenit în lumina dezbaterilor istorice. S-a pus problema dacă deciziile politice din epocă au purtat simbolul cotropirii și al jafului sau a cuprins și aspectele pozitive, „progresiste” ce indicau dorința unității naționale a poporului român. Astfel, Partidul sublinia la finele anului 1956 necesitatea unei dezbateri cu privire la acest episod din trecutul românilor și

²¹ Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 129.

²² Eliza Campus, *Andrei Oțetea: rigoare morală și științifică în învățământ și cercetare*, în *RI*, tom V, nr. 7-8, iulie-august 1994, p. 641.

²³ Florin Müller, *Politică și istoriografie în România: 1948-1964*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003, p. 275.

²⁴ Liviu Pleșa, *Mihail Roller și „stalinizarea” istoriografiei românești*, în „Annales Universitatis Apulensis”, Series Historica, Alba-Iulia, Universitatea „1 Decembrie”, 10/I, 2006, p. 172.

²⁵ Al. Zub, *Istorie și istorici în perioada interbelică*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 238-240.

²⁶ Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea, *Mihail Roller...*, p. 57.

²⁷ Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, volumul I, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 28-29.

la sursele pe care istoricii le aveau la dispoziție. Mișcările antisovietice de la Budapesta, ulterior înăbușite violent prin intervenția militară la comanda Moscovei, au creat atitudini entuziaste printre istorici, ceea ce a atras imediat atenția organelor politice și automat „demascarea” acestora²⁸. Sunt amintite în acest caz reacțiile lui Ion Nestor, care își manifesta dorința ca și comuniștii din fruntea statului român să fie supuși aceluiași contestații. De asemenea, avertismentele Partidului l-au vizat chiar și pe istoricul ardelean Victor Chereșteșiu, director adjunct al Institutului de Istorie, după venirea lui Andrei Oțetea la conducere²⁹.

Anii în care istoriografia a fost dominată de promotorii stalinismului dogmatic sunt percepuți de Daicoviciu ca un interval în care „în treburile istoriei” adevărații specialiști nu au avut un rol decizional³⁰. Recent, istoricul fusese investit în funcția de rector al Universității „Victor Babeș” (25 decembrie 1956), actul fiind semnat de Miron Constantinescu, în calitate de prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și de ministru al Învățământului, mutarea fiind decisă pe fondul evenimentelor din toamnă de la Budapesta. În realitate, obiectivul său stabilit de Partid a fost ca un om de încredere al conducerii să se ocupe de menținerea unei atmosfere cât mai calme în mediul academic-universitar clujean³¹. Despre acesta, istoricul și colegul clujean David Prodan afirma că „tare-i plăceau funcțiile, autoritatea, tare se complăcea în postura de director, de șef de catedră. De rector, să fie mereu la suprafață în orice împrejurare”³².

Tonul schimbării dat atât de Andrei Oțetea – noul director al Institutului de Istorie al Academiei RPR din vara anului 1956 –, cât și de Constantin Daicoviciu, ca istoric principal responsabil de epoca veche, a fost continuat și de academicienii de prestigiu, precum Emil Condurachi: „O excesivă încredere în diletanți, care puteau repede să afirme orice, a dus la unele forme spectaculoase dar repede descoperite de specialiști. Dar această neîncredere în competența științifică și-a găsit căi de manifestare printr-o permanentă umilire a specialistului, care trebuia să știe că dincolo de faza lui meșteșugărească nu este capabil să treacă”³³.

Intrucât în anii stalinismului s-a aflat în proximitatea factorului decident în istoriografie, Barbu Cămpina, director adjunct al Institutului de Istorie din București între anii 1957-1959³⁴, sublinia și el practicile frecvente prin care erau menționați ca autori de studii și lucrări chiar cei care contribuiau cel mai puțin în eforturile de cercetare. Roller a fost adeptul cel mai cunoscut al unor asemenea procedee, dovadă fiind rolul nesemnificativ pe care l-a deținut în redactarea tematicii pentru Tratat³⁵. Misterul apropierei dintre Barbu Cămpina și Oțetea nu a fost descifrat totalmente. După relatările lui Apostol Stan, este posibil ca în primii ani după acapararea întregii puteri de către comuniști, în apogeul conducerii rolleriste, Cămpina să fi adoptat o poziție conciliantă față de istoricul venit recent de la Iași³⁶.

Conflictul dintre Vasile Maciu și Mihail Roller a rămas unul deschis, în special după semnele clare ale ieșirii discursului istoric românesc de sub dominația istoriografiei

²⁸ Gabriel Marin, *La Faculté d'Histoire de l'Université de Bucarest pendant le communisme*, în *AUB, Istorie*, anul XLVI, 1997, p. 114.

²⁹ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 43/1956, f. 17.

³⁰ *Ibidem*, dosar 20/1957, f. 8.

³¹ Florin Müller, *Constantin Daicoviciu în sistemul de putere și universitar al „democrației populare”*, în *AUB, Istorie*, anul L, 2001, p. 79-95.

³² David Prodan, *Memorii*, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 160.

³³ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 20/1957, f. 13.

³⁴ Apostol Stan, *Istorie și politică în România comunistă*, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 138.

³⁵ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 20/1957, f. 16.

³⁶ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 138.

de factură sovietică. Spre deosebire de istoricii cu statut de academicieni, Maciu a incriminat atribuțiile avute de Roller: „Eu țin să arăt că, între anii 1947-1954, s-a lucrat într-o atmosferă defavorabilă dezvoltării științei istorice, din cauza unui dogmatism strâmt, lipsit de orientare, mai bine zis a tov. Roller care credea că dânsul este stăpân, că are autoritatea necesară și dreptul de a hotărî în orice domeniu, și arheologic, și istoria evului mediu, și istoria modernă și contemporană”³⁷.

El afirmă totodată că discuțiile declanșate în jurul tematicii Tratatului de *Istoria României* au fost puse pe seama faptului că o parte dintre academicieni și cercetători „au prins curaj ca să arate ce gândesc și cum gândesc”, ceea ce nu putea fi decât un aspect îmbucurător. În cazul lui Roller, pozițiile istoriografice asumate față de unele evenimente și procese încadrate în tematica celui de-al III-lea volum demonstau incapacitatea lui de a depăși unele bariere intelectuale³⁸.

Așadar, relevant este faptul că declinul lui Mihail Roller nu s-a produs brusc. Discursul său a continuat să se mențină viu în rândul a numeroși apropiați de-ai săi în intervalul 1955-1958, cei mai mulți dintre aceștia fiind cunoscuți ca diletanți în scrierea istoriei. Consecințele și-au găsit, în mod inevitabil, înțelesul în dificultatea demarării proiectului istoriografic al Tratatului de *Istoria României*³⁹. Condamnarea științifică a lui Mihail Roller a beneficiat de un cadru special, și anume sesiunea comisiei mixte a istoricilor români și sovietici ale cărei lucrări s-au desfășurat la București în zilele de 9-13 iunie 1958. Delegația română era condusă de Andrei Oțetea, iar cea sovietică de cunoscutul medievalist I. V. Cerepnin. Înlăturarea celui care a terorizat istoriografia românească în anii stalinismului dogmatic a determinat și condamnarea științifică a celorlalți membri ai grupului rollerist, printre care se mai aflau nume precum Aurel Roman sau Vasile Liveanu⁴⁰.

Episodul „Solomon Știrbu”

Analiza resorturilor conflictului de idei și viziune, precum cel existent între istoricii români din anii destinderii ideologice a spațiului comunist, a generat în numeroase situații apelul la insulte, cele mai multe dintre acestea plecând din sfera profesionalului, dar căpătând repede profundă conotație politică. În intenția de a reda o imagine cât mai lucidă a spațiului istoriografic, trebuie formulate o serie de chestiuni legate de contextul și temporalitatea în care atacurile verbale devin o armă în promovarea profesională, precum și cine participă apelând la astfel de practici⁴¹. Totodată, registrul verbal al conflictului nu se poate rezuma doar la raporturile dintre ofensator și ofensat, între emițător și receptor⁴². Dimpotrivă, insulta implică o serie de actori, martori, reviste de specialitate. Mai precis, monopolizează un întreg spațiu care pare o arenă de confruntări stăpânită cu precauție de autoritatea conducătoare a Partidului. Astfel, conflictul dintre Andrei Oțetea și Solomon Știrbu este momentul

³⁷ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 20/1957, f. 34.

³⁸ *Ibidem*, f. 35-36.

³⁹ Bogdan C. Iacob, *Co-option and Control: The Changing Profile of the Historical Front in Communist Romania at the End of the Fifties*, în „History of Communism in Europe”, Bucharest, vol. 2/2011, *Avatars of Intellectual under Communism*, p. 212.

⁴⁰ Șerban Papacostea, *Andrei Oțetea, Director al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”*, în *RI*, tom V, nr. 7-8, iulie-august 1994, p. 633.

⁴¹ *L'insulte (en) politique: Europe et Amérique latine du XIXe siècle à nos jours*, sous la direction de Th. Bouchet, M. Leggett, J. Vigreux et G. Verdo, Éditions universitaires de Dijon, 2005, p. 15.

⁴² *Ibidem*, p. 133.

culminant al unor confruntări între actorii preferați de o direcție ideologică relativ abandonată – cea stalinistă – și noile priorități stabilite de unul și același regim.

Revenirea lui Oțetea în funcția de conducere a Institutului de Istorie din 1956 se produce într-o conjunctură total distinctă față de prima numire ca director a acestei instituții, din 1948. Istoricii precum Șerban Papacostea susțin că această mutare este explicată de reacția conducerii politice la excesele făcute de Roller în domeniul scrierii istoriei. Conform acestei poziții, se înțelege că Partidul a făcut apel la specialiștii capabili să revendice exagerările ultimilor ani. Astfel, abaterile s-au produs în limitele științei, întrucât explicațiile nu puteau fi găsite la nivelul conducerii politice. Primul dintre cei vizați a fost Solomon Știrbu, un „rătăcit în câmpul istoriografic”, cum îl numește Șerban Papacostea. Știrbu încercase o analiză asupra răscoalei lui Tudor Vladimirescu, ceea ce a atras critici acerbe din partea lui Oțetea⁴³. Solomon Știrbu⁴⁴, „specialistul de bază al echipei rolleriste”, publicase în revista de istorie „Studii” (1952) un material referitor la mișcarea din 1821, intitulat *Uneltirile agenților burgheziei engleze împotriva răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu*⁴⁵, iar în 1956 îi apărea și o carte plecând de la această teză. Știrbu revenea, așadar, cu o teză demnă de anii apogeeului viziunii staliniste, prin care intenționa să sublinieze dimensiunea socială a evenimentului, precum și implicarea decisivă a Rusiei, prin mișcarea decembristă, în extinderea răscoalei⁴⁶.

La un an după publicarea lucrării scrise de Solomon Știrbu – *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale* (1956) –, Andrei Oțetea se remarcă printr-o recenzie cu accente critice profunde în revista „Studii”, al cărei responsabil de redacție era. Istoricul își încheia intervenția susținând că lucrarea scrisă de stalinist indica „o operă haotică a unui diletant lipsit de pregătire științifică, de cultură generală și de probitate intelectuală. O asemenea lucrare nu poate decât să creeze confuzie și să sugereze o idee falsă despre știința românească”⁴⁷. În următorul număr al revistei apărea și reacția lui Solomon Știrbu, sub titlul *Recenzia unei pretinse recenzii (Răspuns lui A. Oțetea)*. Istoricul se folosește încă din debutul textului de imaginea altor specialiști precum Vasile Maciu sau N. Adăniloaiei, care au adus critici lucrării lui Oțetea despre mișcarea lui Tudor Vladimirescu, publicată în 1945: „Mi se pare semnificativ faptul că, pentru a pronunța pe un ton nedemn pentru oamenii de știință, păreri și sentințe cu totul arbitrare, A. Oțetea, abuzând de calitatea sa de redactor responsabil al revistei, a ascuns în mod intenționat în fața a 7 membri ai comitetului de redacție articolul său pentru a nu fi pus în situația de a publica concomitent cu recenzia și răspunsul autorului”⁴⁸.

În proximitatea conflictului dintre Andrei Oțetea și Solomon Știrbu, reproșurile au fost îndreptate și spre activitatea revistei „Studii”. Acestea erau legate de faptul că în numerele recente nu erau publicate articole cu profil teoretic care să facă trimitere la domeniul istoriei și lipsa „lupta de opinii pe probleme fundamentale”. În schimb, erau date spre publicare articole „cu interes minor, cu caracter informativ, documentar”⁴⁹. Academicianul Oțetea susținea cu tărie că dezbaterile publicate cu privire la lucrarea

⁴³ Șerban Papacostea, *Andrei Oțetea...*, p. 631.

⁴⁴ Absolvent al Facultății de Istorie din Chișinău (1945), studii de specializare la Moscova (1946), conferențiar pe istoria modernă a românilor (1949-1952). Vezi Ovidiu Bozgan, *Din istoricul Facultății de Istorie...*, p. 98.

⁴⁵ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 81. Vezi SRdI, anul V, ianuarie-martie 1952, p. 30-59.

⁴⁶ Stan Stoica, *op. cit.*, p. 194.

⁴⁷ A. Oțetea, *O nouă istorie a mișcării din 1821*, în SRdI, anul X, nr. 2, 1957, p. 201-212.

⁴⁸ Solomon Știrbu, *Recenzia unei pretinse recenzii (Răspuns lui A. Oțetea)*, în SRdI, anul X, nr. 3, 1957, p. 213-236.

⁴⁹ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 13/1957, f. 34.

realizată de Solomon Știrbu au afectat imaginea revistei, în timp ce articolul semnat de vechiul stalinist prin care se oferea o replică la recenzia scrisă de istoricul sibian, apărut în „Studii”, a fost unul impus colectivului. Astfel că responsabilul redacției a motivat această practică prin faptul că lucrarea „ne compromitea nu numai în fața cititorilor din țara noastră, ci și a celor din străinătate care ne judecă și după publicațiile noastre”⁵⁰.

Episodul era interpretat de Andrei Oțetea ca un eveniment cu caracter național ce viza înlăturarea dominației otomane din Muntenia, în timp ce Tudor a jucat aproape permanent rolul de „mandatar al Eteriei”. Din nou era ignorat rolul maselor țărănești, sau contextul economic și social în care se aflau Țările Române. Imaginea Rusiei este reflectată de istoric într-o notă negativă, iar acțiunile lui Tudor dețineau întâietatea în interpretarea finalității răscoalei. Reacția dogmatismului a venit prin vocea lui Solomon Știrbu, care vedea în răscoală un proces explicat de factorul social, mișcarea fiind îndreptată împotriva boierimii și a ocupației turcești. Acesta lega mișcarea lui Tudor de aceea decembristă, afirmând că Rusia țaristă sprijinise răscoala lui Vladimirescu datorită intereselor sale economice în Balcani, în timp ce Anglia contribuise la înfrângerea răscoalei. Reacția lui Oțetea față de poziția istoriografică a lui Știrbu a fost acuzată de lipsa fondului științific și influența generată de interese politice ale prezentului⁵¹. În scurt timp, disensiunile dintre cei doi au degenerat într-o polemică acerbă care sugera existența unor probleme profesionale, dar și personale. Deseori, replicile oferite de Oțetea și Știrbu se axau pe lipsa competențelor sau a probității științifice, care ulterior au declanșat un întreg șir de acuzații reciproce între cercetătorii din cadrul Institutului de Istorie al Academiei și cei de la Institutul de Istorie a Partidului; ultimii erau acuzați de subiectivitate, în timp ce lucrările publicate sub egida institutului Partidului aveau un puternic caracter propagandistic și un nivel științific scăzut. La rândul lor, istoricii care se ocupau de scrierea istoriei Partidului îi considerau pe cei de la Academie „factologi, obiectiviști și fără pregătire marxistă”⁵².

În acest context, Partidul a subliniat lipsa de autoritate a președintelui subsecției de istorie a Academiei RPR – Petre Constantinescu-Iași – asupra celorlalți membri și mai ales incompetența acestuia în tratarea unor directive ideologice menite să atenueze și să evite astfel de animozități. O cauză majoră a acestor disensiuni stătea în numărul mare de responsabilități îndeplinite de puțini specialiști de pe „frontul istoric”, iar principalii erau P. Constantinescu-Iași și Andrei Oțetea. Ultimul dintre aceștia îndeplinea, așadar, funcția de director al Institutului de Istorie al Academiei RPR, redactor responsabil la revista „Studii”, șef de catedră la Universitatea „C. I. Parhon” și redactor responsabil al Tratatului de *Istoria României*. Această conjunctură nu putea fi explicată de conducerea politică decât prin promovarea monopolului în știință și a „spiritului de grup”, favorizându-se „repariția conducerii unipersonale, fenomen ce a fost criticat în trecut”. În acest sens, asemenea practici necesitau izolarea prozeliților staliniști, având în subtext și descurajarea celor care voiau să le ia locul⁵³. Plecând de la această premisă, Leonte Răutu avea să-și fondeze acuzațiile la adresa lui Oțetea, apelând la asemănarea dintre „monopolismul” istoricului sibian cu autoritarismul lui Roller din anii stalinismului dogmatic⁵⁴. Mai mult, atacurile la adresa lui Oțetea, pentru tendințele de a-l revalorifica pe marele savant Nicolae Iorga, îndemnau la excluderea conexiunilor

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 9/1958, f. 4.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 13/1957, f. 32.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 33.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 20/1957, f. 84-85.

dintre istoric și răscoala de la 1907, pe motivul că acesta nu se plasa pe poziții solidare cu țărănimea. În cazul disensiunilor existente între cei doi istorici, Răutu atenționa că polemicile proveneau mai mult din rațiuni personale și mai puțin din contradicții științifice⁵⁵. În linii generale, atenționările venite la adresa lui Oțetea subliniau intențiile acestuia de a-l reabilita „forțat” pe Iorga, fără acoperirea indicațiilor venite dinspre Partid, cu ocazia evenimentelor dedicate aniversării semicentenarului Răscoalei din 1907⁵⁶.

În scopul remedierii disensiunilor ideologice existente între istorici, a fost organizată o ședință la Consiliul de Miniștri, condusă de Miron Constantinescu și Leonte Răutu, în zilele de 10 și 13 mai, la care au fost chemați istorici din București, Cluj și Iași. Propunerea Partidului a fost aceea de a fi convocată o ședință la CC al PMR, la care să fie invitați cei mai cunoscuți istorici, iar în cadrul dezbaterii să se clarifice diferențele care influențau negativ proiectul Tratatului de *Istoria României*⁵⁷. O a doua propunere viza înlocuirea lui Petre Constantinescu-Iași cu istoricul clujean Constantin Daicoviciu. Totodată, a fost recomandată schimbarea redactorului responsabil al revistei „Studii”, în intenția de a se crea „independentă” față de conducerea Institutului. Printre variantele de înlocuitori se numărau Eugen Stănescu, Gh. Georgescu-Buzău și Vasile Maciu. Până la urmă, primul dintre aceștia a primit responsabilitatea conducerii revistei, ceea ce, se pare, explica antipatia pe care Oțetea o purta pentru Stănescu, și nu faptul că politrucul făcuse parte din grupul condus de Mihail Roller⁵⁸. Era necesară o întărire a „organizației de bază” a Academiei prin aducerea unor noi membri de la Școala Superioară „Ștefan Gheorghiu” pentru a supraveghea cu rigurozitate activitatea intelectualilor; iar Comitetul orășenesc al PMR București trebuia să organizeze o adunare împreună cu Secția de Știință și Cultură a CC al PMR la Institutul de Istorie al Academiei, în scopul prezentării concluziilor ședinței de la Consiliul de Miniștri⁵⁹.

În cadrul ședinței din 13 mai 1957, primele riposte ale lui Solomon Știrbu, după ce mai mulți istorici au criticat statutul său profesional, au urmărit să sublinieze că majoritatea acestora, în frunte cu Andrei Oțetea, erau specialiști în istorie medievală. În ciuda acestor certitudini, aceiași istorici au impus direcții istoriografice solide și au schimbat indirect și maniera de a lucra a istoricilor orientați spre istoria modernă și contemporană⁶⁰. Solomon Știrbu a explicat și situația în care se afla breasla istoricilor prin prisma faptului că „pozițiile cheie în domeniul istoricilor sunt în mâna unui om” și anume Oțetea, care ocupa funcții de profesor universitar, director al Institutului de Istorie, redactor responsabil al singurei reviste de specialitate din țară, redactor al unui volum al tratatului și responsabil al colectivului care lucra la înființarea muzeului național⁶¹.

Responsabil pentru stadiul în care ajunsese istoriografia românească după mai mulți ani de represiune intelectuală, Mihail Roller îi contrazicea pe cei care caracterizaseră perioada de după 23 august 1944 drept una lipsită de realizări pe plan istoriografic și identifica trei mari grupări de istorici, dintre care unul era alcătuit din cei care au tendința „de a nega totul din trecut”⁶².

⁵⁵ *Ibidem*, f. 87-88.

⁵⁶ Stan Stoica, *op. cit.*, p. 77.

⁵⁷ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 13/1957, f. 34.

⁵⁸ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 256.

⁵⁹ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 13/1957, f. 35.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 20/1957, f. 46.

⁶¹ *Ibidem*, f. 48.

⁶² *Ibidem*, f. 62.

Perioada de impas a istoriografiei românești, așa cum o caracterizează Constantin Daicoviciu, a fost infirmată de mult mai modestul istoric de partid, Petre Constantinescu-Iași, dar în același timp susținută de Andrei Oțetea, care oferea un argument pertinent; pentru elaborarea tematicii Tratatului de *Istoria României* a fost nevoie de o perioadă de timp mai mare de un an⁶³. Directorul Institutului nu a scăpat nici el de învinuirile venite dinspre responsabilii Partidului. Astfel, acesta este acuzat că a publicat recenzia la cartea scrisă de Solomon Știrbu fără a înștiința comitetul de redacție și fără ca textul să fie văzut de altcineva. Ca răspuns, Oțetea a susținut că „pentru a asigura apariția recenziei așa cum am întocmit-o eu n-am crezut necesar să comunic recenzia tov. Știrbu sau altor tovarăși care au susținut punctul de vedere al tov. Știrbu. Eu am asigurat pe tov. Știrbu de la început că i se rezervă dreptul de a răspunde în numărul viitor pe același număr de pagini”. Mai mult decât atât, academicianul delimita demersul lui Știrbu de activitatea științifică a cercetătorilor Institutului, întrucât lucrarea reprezenta o discreditare la adresa cercetării istorice. Prin urmare, în calitate de conducător al Institutului, Oțetea se simțise cel mai în măsură și îndreptățit de a oferi o reacție la materialul realizat de Știrbu⁶⁴.

Pentru a explica situația creată, noul șef al Secției de Cultură și Știință din CC al PMR a subliniat rolul schimbărilor produse odată cu anul 1955. Promovarea unor noi academicieni, a noilor directive în istoriografie, precum și schimbările produse la nivelul conducerii revistelor de specialitate permiteau readucerea în dezbaterea intelectuală a unor evenimente de referință din trecutul românilor⁶⁵. Astfel că „impasul istoriografic” remarcat de Daicoviciu era de fapt consecința dificultăților generate de noua conjunctură politică și de combaterea ingerințelor sovietice pe toate planurile. În spațiul istoriografic s-au produs inerente regrupări ale taberelor, pe fondul revenirii treptate a „discursului național”: „s-a spus că unii sunt cu tov. Constantinescu-Iași și unii cu tov. M. Roller. Se discuta acest lucru în rândul cercetătorilor și cearta aceasta care a existat a fost profund dăunătoare în domeniul științelor istorice”⁶⁶.

În intervențiile sale, Miron Constantinescu s-a referit la lucrarea lui Oțetea din 1945, despre mișcarea lui Tudor Vladimirescu, insistând pe „forța revoluționară” a țaranilor, precum și pe cauzele sociale și economice care au condus la revoltă, și nu doar la legăturile politice pe care le avea Tudor cu Eteria⁶⁷. În privința valorificării anumitor personalități ale trecutului, Miron Constantinescu propunea ca atenția să se focalizeze pe Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu. De asemenea, era necesară promovarea operelor lui Dimitrie Cantemir și Gheorghe Șincai, printr-o revalorificare „critică”. Situația lui N. Iorga era mai complicată, întrucât necesita o poziție cât se poate clară. Erau vizate anumite momente ale vieții sale, precum anii 1939-1940, când istoricul se plasase pe poziții ostile în chestiunea Cehoslovaciei și refuzase să îmbrace uniforma „Frontului Renașterii”. În schimb, nu trebuiau amintite opiniile sale din timpul Marelui Război și cu atât mai mult prietenia cu A. C. Cuza⁶⁸. În această privință, Oțetea folosise în interpretarea evenimentului ce marcase începutul *alianței dintre țărănimia muncitoare și proletariat* numeroase informații preluate din scrierile lui

⁶³ *Ibidem*, f. 70-71.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 72.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 77.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 78.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 90.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 95.

Iorga, apărute în ziarul „Neamul Românesc”⁶⁹. După istoricul Apostol Stan, conflictul dintre Miron Constantinescu și Andrei Oțetea avea să se agraveze în următorii ani, în special după recuperarea fostului stalinist de către Nicolae Ceaușescu⁷⁰.

Istoricul sibian a constituit obiectul unor discuții tensionate, mai ales după recenzie critică publicată în revista „Studii”, prin intermediul căreia descalifica din punct de vedere științific lucrarea scrisă de Solomon Știrbu despre mișcarea lui Tudor Vladimirescu din 1821. Fotino susținea că directorul Institutului utilizase în recenzie un limbaj violent, care conferea intervenției „o notă de răfuială personală, făcând astfel să scadă tăișul criticii științifice”. În același cadru, Fotino a oferit și alte exemple de recenzii realizate de Oțetea, în care s-a cunoscut mai puțin „nota de caracter personal”, cum a fost cea referitoare la lucrarea lui Georgescu Buzău⁷¹.

Declanșarea campaniei de epurare din 1958 a coincis cu ultimele faze ale influenței exercitate de Mihail Roller în spațiul istoriografic. Prioritatea oferită în revista „Studii” aspectelor controversate din trecutul românilor, începând cu evenimentele de seamă din secolul XIX, s-a aflat la baza intervențiilor sale la șeful ideologiei – Leonte Răutu – și totodată susținătorul său în anii stalinismului. Astfel, erau vizați: directorul Oțetea care publicase un studiu despre problemele periodizării istoriei României, N. Adâniloiaie ce contribuise cu noi interpretări asupra Războiului de Independență sau Dan Berindei, care tratase problema agrară la începutul domniei lui Al. I. Cuza. Asemenea tentative de a rescrie istoria și de a reveni la vechile nuanțe istoriografice necesitau, în opinia lui Roller, o critică dură, la care trebuiau să răspundă și oameni apropiați ai partidului, precum Petre Constantinescu-Iași sau Pavel Țugui⁷².

Situația creată descria cu luciditate „apusul” unei epoci în care spațiul istoriografic funcționase după imperativele ideologice și pe fondul abuzurilor comise de Mihail Roller, pentru care cuvântul de ordine a constat în desprinderea spațiului intelectual de orice era specific tradiției și specific cultural românesc. Așadar, lua sfârșit o etapă a regimului în care istoricul stalinist izbutise să-și promoveze subalterni în comitetele de redacție ale principalelor reviste de istorie, pentru ca, pe această cale, să dețină controlul asupra materialelor ce erau date spre publicare. Principala revistă de istorie a Academiei RPR – „Studii” – a fost poate cea mai importantă. În aceeași publicație, pe ultima pagină a celui de-al treilea număr din 1958, era menționată dispariția lui Mihail Roller, printr-o scurtă caracterizare a rolului pe care istoricul îl deținuse în cadrul mișcării comuniste interbelice; se menționa și ascensiunea sa în fruntea forului academic începând cu numirea sa ca membru titular din anul 1949⁷³.

Concluzii

Domeniul istoriei a reprezentat un spațiu mult disputat încă din primii ani ai destinderii. Dar promovarea unor noi specialiști a fost complicată de eforturile diminuării influenței promotorilor staliști. Venirea în funcții cu autoritate academică a istoricilor profesioniști a recalibrat raporturile dintre putere și cunoaștere. Analiza

⁶⁹ Andrei Oțetea, *Răscoala din 1907 și însemnătatea ei istorică*, în „Analele Universității «C. I. Parhon»”, seria Științe Sociale, Istorie, București, Editura Politică, 1957, p. 185-200.

⁷⁰ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 146-152.

⁷¹ ANIC, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar 13/1958, f. 15-16.

⁷² Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej: memoriile unui fost șef de Secție a CC al PMR*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, p. 141.

⁷³ Mihail Roller, în *SRDI*, anul XI, nr. 3, 1958, p. 135.

activității unor intelectuali precum Andrei Oțetea, Constantin Daicoviciu sau Emil Condurachi – chiar dacă unii dintre aceștia au beneficiat de privilegii chiar și sub conducerea lui Mihail Roller – nu poate fi rezumată la o perspectivă simplistă, care să-i reducă la postura de instrumente fidele ale puterii comuniste. Abuzurile comise de stalinști prin impunerea modelului istoriografic sovietic au fost înlocuite cu o nouă autoritate, ce încuraja profesionalismul, deși procesul s-a desfășurat pe fondul implicării permanente a ideologiei oficiale.

Vârfuri ale elitei intelectuale din mediul academic, precum Andrei Oțetea, au făcut o serie de compromisuri pe parcursul anilor 1950, ce pot fi interpretate sau chiar judecate într-o manieră severă. Totuși, prezența acestora în proiectele inițiate de regim, dar care s-au îndepărtat într-un ritm accelerat de influența sovietică, a fost decisivă, întrucât au contribuit la construirea unei generații de adevărați specialiști, cu realizări notabile. Acceptarea unei colaborări cu vechi stalinști (precum Mihail Roller) în cadrul Tratatului a însemnat pentru istoricul Andrei Oțetea o oportunitate de a folosi noile direcții impuse de puterea politică pentru a reclama excesele unei perioade în care realizările științifice fuseseră subordonate discursului jdanovist.

ROMANIAN HISTORIOGRAPHY IN FRONT OF POST-STALINIST CHALLENGES (Summary)

Keywords: Mihail Roller, propagandists historians group, Andrei Oțetea, dogmatic spirit, Solomon Știrbu.

Separation of the communist regime from the dogmatic spirit that was implemented during the Romanian Stalinization occurred with a higher difficulty, the signs of changing being difficult to be detected after Stalin's death. The speech of power has proved to be moderate, one where the liberal spirit should have been explained without resorting to means and despicable attitudes to the old guidelines, by correlating to the absolute meaning of the Moscow document in which the Stalinist past was subjected to harsh criticism. Romanian leaders expressed reluctance regarding the new decisions taken at Moscow, so therefore they displayed their constant fear of a possible return to the context that enabled their ascension and also education after Stalinist standards.

The excessive authority used by the propagandists historians group, who were coordinated by Mihail Roller and Solomon Știrbu has quickly become the main responsible for the regression of historical science. The signs of restriction of the influence held by the one who directed the Romanian historiography on a Soviet direction hasn't intersected with the idea that he should be totally removed from governing positions of the academic space.

Being one of the few specialists who came near – truth to be told, sporadically – by the materialist conception of history, Andrei Oțetea became, especially after the marginalization of historians which were part of the Roller's faction, one of the intellectual landmarks within historical materialism.